

múltja. Kritikusan szemléli néhány módját annak, ahogyan a számítógépeket bevezették az iskolákba, és inkább azokat a módszereket helyezi előtérbe, amik sokkal produktívabban és humánusabban teszik iskolai gyakorlattá a számítógép használatát.

Az iskolák számítógéppel való felszerelésekor látnunk kell a jelen gazdasági és politikai helyzetet, ha realiztikusan akarunk gondolkodni arról, hogy milyen kedvező hatásai lehetnek az iskolákban. A következő cikkben a politika és a gazdaság dinamikájának ide vonatkozó kérdéseivel foglalkozik *Michael W. Apple*. Írásában összekapcsolja a tanterv technikai fejlődését és azt, hogy mi történik a társadalomban az emberek munkájával és a tanárokkal magukkal, bővítve ezzel azt a vitát, hogy hogyan kell gondolkodni a számítógépek bevezetéséről.

A könyv utolsó, hatodik része az értékeléssel foglalkozik. *George Willis* az értékelési programok humanisztikus problémáival foglalkozik. (Óriási különbség van például abban, hogy milyen módszert használunk, statisztikai analízist vagy esettanulmányt stb.) Willis olyan kérdéseket világít meg, mint hogy mennyire emberi az értékelés folyamata, milyen szerepe van az értékorientációnak azokban a döntésekben, amikor az értékelés módját kiválasztják, mennyire érvényesek azok az adatok, amiket az értékelés szolgált.

Az utolsó cikket közösen írta *Michael W. Apple* és *Landon E. Beyer*. Ők politikai oldalról közelítik meg az értékelés kérdését, és ezzel kibővítik az erről szóló vitát. Az uralkodó értékelési modelleket etikai és politikai kritika alá vetik, és egy sokkal szociálisabb formát ajánlanak.

Ez a könyv az Amerikai Egyesült Államokban jelent meg tíz évvel ezelőtt, s bár elég nagy különbség van a hazai és az ottani oktatási rendszer között, ennek ellenére azt hiszem, hogy közel sem haszontalan ennek a könyvnek az áttanulmányozása. Olyan alapvető kérdésekkel foglalkozik a tanterv területén, amik nálunk is ugyanúgy érvényesek. Különösen akkor, ha azt is figyelembe vesszük, hogy bizonyos területeken van „némi” lemaradásunk, például a számítógépek bevezetésének területén.

Nemcsak ez indokolja azt, hogy ha meglátjuk ezt a könyvet egy polcon, ne menjünk el melletté. Más oldalról ezek a kérdések mindig aktuálisak maradnak. Azért állítom ezt, mert igaz, hogy épp mostanában sikerült bevezetni az új

NAT-ot és talán elcsépeltnek tűnik már megint ezzel foglalkozni, a NAT bevezetése, véleményem szerint, nem egy stacionárius állapotot hozott létre. Sok egyéb folyamatot is elindított, s ezeknek a folyamatoknak nagy része éppen a tantervi kérdésekkel kapcsolatos, de a NAT bevezetése változásokat indukál a felsőoktatásban is. Ezért ajánlom mindenkinek a figyelmébe ezt a könyvet.

(*Landon E. Bezer & Michael W. Apple (ed.s): The Curriculum. Problems, Politics, and Possibilities. State University of New York, 1988.*)

Illés Péter

OKTATÁSKUTATÁS ÉS FELSŐOKTATÁSI REFORMOK

A közép- és kelet-európai országok a XX. század folyamán jelentős politikai és gazdasági átalakulás részesei, amely hatással van az oktatási rendszerükre, így a felsőoktatásra is. A tanulmánykötet egy 1995-ben megrendezett bécsi nemzetközi konferencia előadásait tartalmazza, amelyet „Az oktatáskutatás és a felsőoktatási reform” címmel rendeztek. A könyv az Összehasonlító Pedagógiai Tanulmányok címet viselő sorozat (*Beiträge zur Vergleichenden Bildungsforschung*) egyik darabja.

Az angol nyelvű tanulmányok témái az oktatáskutatás, illetve a közép- és kelet-európai felsőoktatási reform helyzetét, folyamatát tükrözik. A kötetben közreműködő vezető oktatáskutatók megvizsgálják az oktatáskutatás belső mechanizmusát, valamint a felsőoktatási reform hatását Ausztriában, Csehországban, Szlovéniában, Magyarországon, Szlovéniában, Lengyelországban, Ukrajnában, Oroszországban, Romániában és Bulgáriában. A tanulmánykötet három fő részre tagolódik. Az elsőben a felsőoktatási politikáról és az intézményi változásokról olvashatunk, míg a második részben a régió felsőoktatási átmentéről. A záró fejezetben a kelet-európai felsőoktatási reform nehézségeit és problémáit ismerhetjük meg.

Az első rész első fejezete komplex módon közelíti meg a felsőoktatás politikai és intézményi környezetét. *Claudius Gellert* a társadalom, a politika és a felsőoktatás változásait kíséri nyomon. Tanulmányában részletesen kifejti azt a mennyiségi fejlődést és sokszínűséget, amely a mai nyugati civilizáció felsőoktatási helyzet-

képe. A továbbiakban vizsgálja az expanzió, az úgynevezett harmadik szektor (nem egyetemi rendszer, harmadfokú képzés), a differenciálódás hatásait, a képzés és a tanulás megszervezését, a finanszírozást, a foglalkoztatási lehetőségeket, valamint az európai integráció nyomán bekövetkezett változásokat. A felsőoktatási rendszerek diverzifikációja több lehetőséget biztosít a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok számára.

Megállapítja, hogy az elmúlt évek során tovább növekedett a nők százalékos hallgatói aránya. Az 1960-as és az 1970-es évek folyamán formálódtak azok az új felsőoktatási intézmények (zömében az egyetemeken kívül), amelyek jobban megfeleltek a munkaerőpiac és az ipar igényelte szakember-szükségletnek.

Ez az úgynevezett alternatív szektor kedvezőbb anyagi kondícióval gondoskodott a felsőfokú tanulmányokról, mint az egyetemek. A nem egyetemi szektorhoz tartozó intézmények szivacs-szerűen felszívták azokat a hallgatókat, akik ugyan a felsőoktatásban kívántak résztvenni, de elsősorban a gyakorlatra, és nem az elméletre akartak összpontosítani.

Ez a sokak által bírált tömegesedés ugyanakkor nem járt együtt a felsőoktatás minőségi romlásával. *Maurice Kogan* a felsőoktatás különböző érdekeltégi körét paraméterezte, olyan módszerrel, hogy bizonyos jelenségek köré csoportosította mondanivalóját. Ezek a következők: a politika és a működési környezet változása, a széleskörű tudás, az igényelt tudásszint és az akadémiai szintű tevékenység. Tanulmányában a legnagyobb hangsúlyt a felsőoktatás igényelte tudás kapta. Tipizálja a tudást és a nemzeti ismeretek szükségességét, definiálja a tudás intézményi szintű szükségletét is. Fontos tényezőként szerepelteti a rendszeren belüli vezetés és a kormányzat kapcsolatát, a politika és a struktúra változásának költségeit, a személyzet és az úgynevezett akadémiai piac változásait, az egyes akadémiai alkotásokat, valamint a képzést és a tanulást.

A második részben országoként kerül bemutatásra a közép-európai régió legfontosabb felsőoktatási reformintézkedése. *Jana Hendrichová* áttekintő tanulmánya a régió nagyjából azonos szinten lévő országairól (Csehország, Szlovákia, Magyarország, Lengyelország) szól. Első fejezetében az összehasonlító oktatáskutatás fontosságát emeli ki, majd ezen a vonalon továbbhaladva sorra veszi

az említett négy ország jellemző politikai, társadalmi és gazdasági statisztikai adatait. Rámutat arra, hogy a tárgyalt négy ország közül egyiknél sem befejezett tény az oktatási rendszer – beleértve a felsőoktatást is – átalakítása. Jövőbeli megoldásként kínálkozik az intézmények belső vezetési struktúrájának megváltoztatása, különösen az állami dominancia és a gazdasági függetlenség tekintetében. Az új oktatási törvények már bizonyos mértékben ebbe az irányba sarkallják az intézményeket, különösen Csehországban és Szlovákiában.

E két országban a nem egyetemi szintű felsőoktatásnak és a privat szférának prioritása van. *Erich Leitner* írása a professzorok befolyásolási képességéről és az osztrák felsőoktatási, illetve politikai reformokról közöl részletes rajzot. Fejezeteiben elsőként az általános szempontok kapnak helyet, majd a felsőoktatási rendszer elemzését követően a kölcsönös hatások és a reformviták szerepelnek. Az osztrák felsőoktatási rendszer reformja 1991 és 1993 között, főként a vonatkozó felsőoktatási kutatási eredmények nélkülözésével folytak. Az oktatáspolitikai ugyan alkalmazott néhány kutatási eredményt, de ezek főként a létező szervezeti és funkcionális szempontokra ügyeltek.

Ireneusz Bialecki lengyelországi esettanulmányában a felsőoktatási intézmények autonómiájáról és reformjáról írt meglehetősen tömör módon. Áttekintése a tizenegy pontban összefoglalt reformfeladatokra összpontosít. További lengyel szerző foglalkozik a lengyel felsőoktatási változásával. Tanulmányaikban az egyetemek személyzeti politikája, a gazdasági élet, illetve a felsőoktatás összefüggései jelennek meg.

A konferencián a magyar felsőoktatás helyzetéről *Kozma Tamás* és *Setényi János* adott elő. *Kozma Tamás* esettanulmánya a harmadfokú képzés új jelenségét definiálta. Bevezetésében lehatárolja a közép-kelet-európai régiót, meghatározza az oktatási expanzió és a post compulsory oktatás fogalmát. A három fő részre osztható írás elsőként a magyar felsőoktatással foglalkozik (mint a régióban jellemző harmadfokú rendszerrel), másodikként a régió oktatási expanzióját írja le, míg végül oktatáspolitikai alternatívát határoz meg az oktatás tömegesedésének kihívására (vö. post-compulsory oktatás). *Setényi János* áttekintésében elsősorban az oktatáskutatás módszertani megvilágítására törekszik. Az öt fő részre osztható tanulmányból leginkább a felsőoktatás-kutatásra vonatkozó

empirikus megállapításai emelhetők ki: a hivatásos és az üzleties módszerek, másként az akadémiai és a nem akadémiai szféra működése, azaz a nonprofit és a profitorientált szemlélet. A szlovén felsőoktatás minőségi igényeit *Sonja Knap* összegezte.

A kötet tartalmába nehezen illeszthető esettanulmány az általánosan megfogalmazott tervek és igények szintjén, jobbára az Európai Unió elvárásaira emlékeztetik az olvasót. Az oktatáspolitikai ajánlásokat tartalmazó egyes fejezetek, amelyek az új felsőoktatási törvényt, a kísérleteket és a prioritásokat jelentik meg, újszerűnek tekinthetők.

Maria Hrabinska a szlovák közoktatás alakulását és a felsőoktatási reformot vizsgálja. Első fejezetében – ellentétben a konferencia témájától – meglehetősen részletesen foglalkozik a szlovák közoktatás rendszerével. Ennél sokkal lényegesebb a felsőoktatási reform folyamatáról szóló második fejezet. Részében bemutatásra kerül a felsőoktatás mennyiségi fejlesztése, a BA szint, a Ph.D. fokozat, a szakképző felsőoktatás bevezetési kísérlete (főiskola), a post-secondary oktatási formák és a felsőoktatási törvény.

A harmadik részben a kelet-európai felsőoktatási reformtörekvésekkel ismerkedhetünk meg. Az Oroszországban régóta meglévő oktatási problémákról *Natalia Kovaleva* készített átfogó esettanulmányt. Elsőként statisztikai összehasonlításában az 1985/86-os tanévtől az 1994/95-ös tanévig eltelt időszakot vizsgálja meg. A jelentős gazdasági és politikai változások miatt még inkább sürgető igénnyel jelentkezik az orosz értelmiség megtartása. Erről a problémáról szól a második és a harmadik fejezet. Hasonló küzdelemet igényel az orosz tudományos intézmények színvonalának megőrzése, ami a jelen helyzetben egyre távolabb kerül a Nyugaton megszokott színvonalról. Ukrajnában még az oroszországinál is rosszabb a helyzet.

Igor Folvarochny esszéje elsősorban azokra a reform-elképzelésekre koncentrálna, amely szerint szükséges az egész oktatási rendszert a Közép-Európában bevált rendszer mintájára átalakítani. Negatív jelenségként írja le a képzett szakemberek rezignált hangulatát, amit elsősorban az oktatási rendszer elégtelen pénzügyi finanszírozásával magyaráz. Legfontosabb feladatként jelöli meg, hogy az ukrán oktatáspolitikai igazod-

jon a világ pedagógiai közösségeiben elfogadott normákhoz.

Ioan Neascu a román felsőoktatási reform esetében új paradigmákat, feladatokat és stratégiákat jelöl meg. Elfogadja azt, hogy a reformoknak többféle megoldása lehetséges, így főleg ezeknek a szervezeti és funkcionális modellekre koncentrálna. Megkülönbözteti a fejlődést a forradalomtól, valamint az egyetemi szint és az ezt megelőző szint közötti kapcsolat leírására tesz kísérletet. Elválasztja egymástól a kormányzati törekvéseket és az egyetemi autonómiát, illetve az autonómia, az auctoritas és a presztízs közötti tesz különbséget.

A közép- és kelet-európai reformok kulcsa a felsőoktatási rendszerben rejlik. A modern ipari társadalmak függő helyzetben vannak a saját reprodukív és innovatív kapacitásuktól, másik oldalról pedig a kutatás és a technológia eredményeitől, illetve lehetőségeitől. Nem elhanyagolható a folyamatos egyetemi oktatás és képzés, ami ösztönző hatással van mind a tudományra, mind az akadémiai szintű oktatásra.

Hans von Ginkel 1993-ban a német rektorok konferenciáján mutatott rá arra a lényeges pontra, hogy Kelet- és Közép-Európában a felsőoktatás fejlesztése nemcsak a társadalom számára fontos, hanem tudományos szempontból is jelentős. A nyugati civilizáció tudományos világa egyre növekvő monopóliumra tesz szert és ez az egyoldalúság végső soron a modern tudomány értékcsökkenését fogja okozni.

A felsőoktatási reform globális jelenség, ami oda vezet, hogy alapvető változás történik a cél, a struktúra és a funkció tekintetében, akár nemzeti, akár nemzetközi szinten. A közép- és kelet-európai országok sajátosan kettős kihívás elé kerültek, egyrészt a formális államszocialista oktatási rendszert kell átalakítaniuk, másrészt ezzel egy időben zajlik a modern ipari társadalmak globális átalakulási folyamata, amihez szintén igazodniuk kell. Természetesen, még sok kérdés megválaszolatlan maradt, azonban a régióban zajló politikai és gazdasági restaurálás Európa központi kérdése.

(*Erich Leitner* ed.: *Educational Research and Higher Education Reform in Eastern and Central Europe. Frankfurt am Main. 1998. október 14.*)

Raddácsi Imre

Két új kötet az Oktatókutató Intézet Educatio Kiadója
gondozásában:

Euroharmonizáció

Ezen kötet – amely részben kutatási eredményeket tartalmaz, s nagyobb részt korábban megjelent publikációkat közöl újraserkesztésben – azokat a kihívásokat tárja elénk, amelyek az euroharmonizáció, az Európai Unióba történő betagozódás folyamatában oktatásiügyi, illetve oktatáspolitikai vonatkozásokkal járhatnak együtt. A gyűjteményben így nem csupán az eltérő iskolarendszerek összehasonlító elemzéseit jelentek meg, hanem az európai tanárképzés, ifjúságügy, munkaerőpiac helyzetéről szóló leírások is. Ausztria, Németország, Portugália és Görögország példájából egyes szemléletformálásra is alkalmas integrációs tapasztalatokat olvashatunk ki. Az országtanulmányokból kiderül, a csatlakozás szempontjából hol tart Magyarország a többi, térség-beli államhoz képest. A globalizálódó világban az oktatási rendszerek némi közeledése egymáshoz csak idő kérdése, amelyre még nem késő fölkeszűlni.

Szabó László Tamás: Tanárképzés Európában

A népszerű tanárember és kutató, Szabó László Tamás jelen művének
legfőbb tanulságai:

A tanárképzés nemzetközi gyakorlatában a hasonlóságok és különbségek elemző, értelmező számbavétele ahhoz a belátáshoz juthat el, hogy a magyar tanárképzés összességében jelentős aktivitást mutatott fel önmön adaptációs képességének növelésében. Az elemzésekből világossá vált, hogy Európa mindkét felének tanárképzési gyakorlata kitermelt olyan megoldásokat, amelyeknek ismerete nem hiányozhat a minőségnek és az értékeknek elkötelezett magyar tanárképzés orientációjából.

E tankönyv a téma olyan problémaközpontú összefoglalásaként értékelhető, amely a hazai és a külföldi tapasztalatok együttes összehasonlító elemzése, reflexiója által alkalmas lehet arra, hogy mind a tanárképzés, mind a doktori képzés forrásává váljék.